

Huib Wijfjes

VARA. *Biografie van een omroep*
 Amsterdam (Boom) 2009, 639 p., € 49,95,
 ISBN 978 90 8506 654 5 (+ website
biografie.vara.nl!)

De historische publicatie over tachtig jaar VARA is, om in de termen van de huidige omroepreclame te spreken, zichtbaar ‘verschillig’. Er is op een afzonderlijke website een selectie te zien van het audiovisuele bronnenmateriaal in al deze decennia: *biografie.vara.nl!* Het uitroep-teken hoort bij de campagne en dus bij het internetadres. Het boek is rijk en gevarieerd geïllustreerd. Zo is er, om een onverwacht actueel voorbeeld te noemen, een foto van een televisie-uitzending waarin presentator Koos Posthuma in 1978 de pedofilie bespreekbaar maakt met als belangrijke getuige Edward Brongersma, lid van de Eerste Kamer voor de PvdA. In het licht van de actuele en sterker negatieve opvattingen over pedofilie is dit een echt historische foto.

Maar de verbindende schakel in deze publicatie is en blijft de tekst. Die is van de hand van Huib Wijfjes, die zowel de opdracht tot als de vrijheid van onderzoek had. Hij laat zich met dit boek kennen als een specialist in de mediageschiedenis met oog voor details maar ook met een vermogen om de wirwar van personen, gebeurtenissen en uitzendingen te plaatsen in een redelijk overzichtelijk kader. Zijn verhaal is even concreet als het medium zelf. Zijn boek is nadrukkelijk voor een breder publiek bedoeld. Maar het is ook een geschiedschrijving geworden, waarin een analytische leidraad beslist niet ontbreekt.

Wijffes begint zijn geschiedschrijving van de VARA met een paradox. Terwijl de sociaaldemocratie in de Nederlandse politiek tot 1939 was uitgesloten van deelneming aan een regeringscoalitie, slaagde de sociaaldemocratische *Vereniging van Arbeiders Radio Amateurs* (VARA) erin een vaste plaats te verwerven in het door het confessioneel-liberale kabinet gecreëerde omroepbestel. Het in 1918 nog revolutionair bevonden socialisme werd in de cultuurpolitiek als een bondgenoot ingehaald door de confessionele radioverenigingen. Gezamenlijk stredden zij tegen de neutrale omroep. Dit verbond zou vervolgens gedurende de gehele periode van de verzuiling deze organisatie van de audiovisuele media met succes verdedigen.

De VARA is het product van een nadrukkelijk streven in eigen kring om de emancipatie van de arbeiders ook cultureel gestalte te geven. Dat is niet alleen een verdienste van de moderne arbeidersbeweging in Nederland maar ook haar kracht. Tegelijk was het van stonde af aan een probleem. Was en bleef de VARA wel genoeg beantwoorden aan een (socialistisch) beschavingsideaal? Wijffes maakt duidelijk dat een permanent ongenoegen daarover in eigen kring in de jaren dertig tot conflicten leidde. En toen de Duitsers Nederland binnenvielen in mei 1940 speelde dat ongenoegen mee in de distantie van leidende sociaaldemocraten ten opzichte van een VARA die bleef (en kon blijven) uitzenden.

Na de Tweede Wereldoorlog werd dat cultuurpolitieke ideaal met kracht gehandhaafd. De leiding van de VARA kwam immers in handen van diegenen die in 1940 niet had samengewerkt met vertegenwoordigers van de toenmalige Nieuwe Orde; in het bijzonder bij J.B. Broeks. Men zou hem in hedendaagse termen een 'cultuurpauze' noemen. Hij hield vast aan het ideaal van een arbeidersontwikkeling. Toen de vrije zaterdagmiddag werd ingevoerd, koos hij daarom voor een concertserie die als *MATINEE OP DE VRIJE ZATERDAG* is begonnen en nog steeds een vast bestanddeel is van de cultuurproductie van de Publieke Omroep.

Na de oorlog werd het 'Jordaanlied' populair in Nederland; de vertolking van het kom-

mervolle en tegelijk vrolijke leven in de Jordaan, toen een arbeiderswijk in Amsterdam. Broeks beluisterde persoonlijk de platen van zangers als Willy Alberti en Johnny Jordaan en vond dat zijn omroep deze meestal niet zou kunnen draaien. Wanneer de Jordaanzangers het dagelijkse lied smartelijk bezongen – vandaar de term 'smartlappen' – werd de luisteraar de hoop ontnomen, dat de mens zich ook geestelijk zou verrijken.

De ommekeer kwam in 1952 toen de radio-serie *IN HOLLAND STAAT EEN HUIS* werd geïntroduceerd door regisseur Wim Ibo en schrijfster Annie M.G. Schmidt. Wijffes hoorde in dit programma een humor, die even ver afstond van de 'dijkenkletsers' uit de crisisjaren als van de 'politieke fileermeshumor' uit de jaren zeventig. De VARA kon de concurrentie met de amusementsprogramma's van andere omroepen weer aan. Vervolgens werd daar het avondprogramma *DE SHOWBOAT* aan toegevoegd, dat grote vermaardheid zou krijgen door het optreden van de cabaretier Willem Sonneveld in de rol van de orgelman Willem Parel. Met zulke kwaliteit in het amusement kon de VARA de verzuilde grenzen in het luisterpubliek makkelijk overstijgen.

Wijffes laat het televisietijdperk van de jaren zestig eerst recht beginnen met de uitzending over 'beeldreligie' van het programma *ZO IS HET TOEVALDIG OOK NOG EENS EEN KEER*. En de politieke generatiewisseling, een confronterende periode in de sociaaldemocratie, met de introductie van het radioprogramma *DE RODE HAAN*. Het culturele paternalisme, zo typerend voor de verzuilde omroepen en dus ook de VARA, maakte plaats voor politiek radicalisme. Nieuw Links in de PvdA is grotendeels in de VARA geboren. Tegelijk kwam er een professionalisering op gang, die niet alleen door de tijdgeest maar ook door de eisen van goede televisie werd afgedwongen.

Men kan uit deze geschiedschrijving opmaken dat de VARA meer dan welke omroep baat en last heeft gehad van de politieke en culturele omwenteling. Baat in die zin dat er een instroom was van creatieve programmamakers, vaak van buiten de rode familie, die de omroep

een opmerkelijke creativiteit bezorgden. Last ook vanwege de daaropvolgende conflicten die een flink aantal van hen deed uitwijken naar de VPRO. Deze inmiddels geseculariseerde omroep bood met een bedrijfscultuur van anarchisme programmamakers onderdak die dan hun eerste sporen bij de VARA hadden verdiend.

De democratisering vierde hoogtij. Dat heeft de VARA geweten want de omroepmedewerkers waren in eigen huis de eersten om de idealen van medezeggenschap te importeren. Dat deed bijvoorbeeld André Kloos op het moment van zijn overstap van vakbondsvoorzitter naar omroepvoorzitter. Hij heeft het geweten. Kloos, in 1971 een groot man in de arbeidersbeweging, is in acht jaar afgebrand aan de consequenties van een uitdijende inspraak, een stuurloze democratisering en hoog oplaaierende interne ruzies. Het verhaal van Wijfjes is niet alleen een mooi gecomponeerd relaas maar ook een ontvullende uitleg van de intriges en streken van de 'nieuwe mens', die onder de voorwaarden van vrijheid en medezeggenschap toch eigenlijk tot wasdom zou moeten komen.

In het volgend decennium vertilde de VARA zich aan de gigantisch oplopende kosten van de STERRENSHOW van de befaamde en vroeg gestorven tv-presentator Willem Ruis. De omroep raakte ook in opspraak door een opwindende uitzending over de met krakers-oproer gevulde inhuldiging van koningin Beatrix op 30 april 1980. Vijf jaar later treedt het PvdA-Kamerlid Marcel van Dam aan als nieuwe voorzitter. Wijfjes besluit zijn geschiedschrijving met een overzichtelijk exposé over de koerswijziging en reorganisatie die hij en zijn rechterhand en opvolgster, de juriste Vera Keur, tot stand hebben gebracht. Het is zo positief beschreven, omdat de auteur lijkt in te stemmen met de noodzaak tot opruiming van een chaos die hijzelf achteraf heeft kunnen onderzoeken, en lijkt mee te leven met de versteviging van de VARA, die beiden tot stand hebben gebracht. Het einde is een en al daadkracht.

De historische publicatie over de VARA is een prestatie van formaat. Wie zich echt wil verdiepen in de cultuurgeschiedenis van Nederland in de twintigste eeuw, kan niet om dit boek heen.

Jan Bank